

ONA TILIDA SAVODXONLIK VA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

*Samarqand viloyati Nurobod tumani
41-umumta'lim maktabi Ma'naviy ma'rifiy
ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari
Mirzayeva Ma'mura Fayzullayevna*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tilida savodxonlik va yozma nutqni shakllantirishning ahamiyati, metodik asoslari hamda ta'lim jarayonida qo'llaniladigan samarali usullar tahlil qilinadi. Interfaol metodlardan foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali o'quvchilarning yozma nutqi va savodxonligini rivojlantirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, savodxonlik, yozma nutq, metodika, interfaol metodlar, ta'lim texnologiyalari.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida yoshlarning ona tilini mukammal bilishi, savodxon va ravon nutq egasi bo'lishi dolzarb masalaga aylanmoqda. Ona tili – millatning ma'naviy boyligi, tafakkur ko'zgusi hisoblanadi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish katta ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

1. Savodxonlik tushunchasi va uning ahamiyati

Savodxonlik nafaqat harflarni bilish yoki to'g'ri yozish, balki:

matndan mazmunni anglash,

fikrni mantiqiy izchil bayon etish,

imlo va uslubiy me'yorlarga amal qilish,

mustaqil yozma nutq yaratish ko'nikmasidir.

Bu jihatlar o'quvchi tafakkurini rivojlantiradi, ularni ijodiy fikrlashga undaydi.

2. Yozma nutqni rivojlantirish bosqichlari

Boshlang'ich bosqichda (1–4-sinflar) – savod o'rgatish, diktant, ko'chirib yozish, sodda gap tuzish.

O'rta bosqichda (5–9-sinflar) – insho, bayon, konspekt, tahliliy yozuv ishlari.

Yuqori bosqichda (10–11-sinflar) – ilmiy-uslubiy yozuvlar: referat, maqola, tezis, esse.

3. Metodik yondashuvlar

Kommunikativ metod – o'quvchilarni amaliy muloqotga jalb etish.

Integrativ metod – ona tilini adabiyot, tarix, madaniyat bilan bog'lash.

Interfaol metodlar – “Aqliy hujum”, klaster, sinkveyn, rolli o‘yinlar.

Axborot texnologiyalari – elektron lug‘atlar, interaktiv mashqlar, onlayn yozuv topshiriqlari.

4. Amaliy mashqlar namunasi

Matndan imlo xatolarini topib tuzatish.

Rasm asosida hikoya yozish.

“Mening orzuyim” mavzusida esse yaratish.

O‘zbek maqollari asosida insho yozish.

Blog yoki elektron kundalik yuritish.

Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf uchun ona tilidan tuziladigan o'quv dasturlari fanga oid darsliklar va ishlab chiqilgan o'quv qo'llanmalarida o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish va shular xususida tizimli ishlar olib borish, 1-4-sinf o'quvchilari nafaqat ona tili o'qitish metodikasi darslarda so'zlarni to'g'ri qo'llash qobiliyatiga ega bo'lishi, balki ijtimoiy hayotda ham nutqiy vaziyatlarga duch kelganda muammoni muloyim so'zlash, hikmatomuz maqollarni keltirish, ba'zi o'rinlarda buyuk siymolarning hikmatli so'zlaridan namunalar keltirish va sharhlash, kelajakda o'z kasbining yetuk mutaxassisi hamda barcha nutq uslublarida o'zining fikr-mulohazasini, munosabatini izchil ravishda belgilangan talablar asosida ifodalay olishi darkor. Shuning uchun, avvalo, tayanch, umumta'limda DTSda belgilangan nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan talablarni rejalar asosida nazariy ma'lumotlarni chuqur o'rgatish, mashq va topshiriqlardan unumli foydalanish, dars jarayonida ilg'or texnologiyalarni qo'llash, ona tili darslariga innovatsion yondashuvlarni tatbiq etilishini ta'minlash zarur. Bu esa, ona tili ta'limidagi eng dolzarb hisoblangan bugungi kunning asosiy vazifalaridan biridir.

2 TADQIQOT METADOLOGIYASI

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda dialoglarda berilgan topshiriqlarni tuzib chiqish va o'quvchilarni nutqini tozalash ishlarini amalga oshirish mashqlarini ham yaratish foydali deb hisoblaymiz, ona tili darslarida videolavhalar, qo'l mehnati bilan chizilgan rasmlar, chizmalar mavzuni tushunish uchun yordam beruvchi vositalardir.

Odatda, nutqiy kompetensiya o'quvchilarning gapirish (dialogik hamda monologik nutq, rolli o'yinlar, muhokama), tinglash (konspektlashtirish, matn mazmunini qisqacha bayon etish, lisoniy taxminlarni rivojlantirish), o'qish (izlanuvchi, tanishtiruvchi, shaxsiy nuqtai nazarni shakllantirish, matndagi asosiy fikrni tushunish) hamda yozma nutq (ko'chirib yozish, turli ish qog'ozlarini to'ldirish, tavsiflarni tuzish, yetishmayotgan ma'lumotlarni to'ldirish, ijodiy matnlarni yaratish) malakalari sifatida tushuniladi.

Tinglash, o'qish, so'zlash, yozish malaka va ko'nikmalarini egallab matn yaratish, yozma ish turlarini bajarish, monologik nutq yaratuvchisi - yakka shaxs tomonidan amalga oshiriladi.

S.Salimovaning ta'kidlashicha, fikrni va ma'lumotni xatosiz yozish, ya'ni "imlo, bu - savodxonlik, savodxonlik esa madaniylik belgisidir" Insonda ma'lum bir ehtiyoj tufayli muloqotga kirishish istak-xohishi yuzaga keladi. Nutqni shakllantirish va harakatga keltirish fikrning nutqqa aylanishidagi tushuncha, tafakkurning rivojini belgilovchi tanlangan leksik birliklar va ularni bog'lab turuvchi grammatik vositalarga bog'liq. So'zlovchining fikri yozma nutq shakliga kelguniga qadar inson miyasida fikrlar reja asosida aqliy faoliyat tufayli tizimga keltiriladi. Bu o'rinda fikrlarni yig'ish, mavzu doirasidagi fikrlarning ketma-ketligini aniqlash, saralab olingan fikrning mazmun-mohiyatini tushunish, mantiqqa asoslanib gapirish va so'zlashning mazmunini tashkil qiladi. Rivojlantirilgan so'zlash qobiliyati zahirida yozish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bunda ilmiy nazariy qoidalari, badiiy asarlar, barqaror birikmalar ahamiyatli o'rin egallaydi.

Muloqotga kirishish, so'zlash va gapirish, fikrni yozma bayon qilish jarayonida quyidagilarga tayaniladi: hayotiy tajribalarga asoslanib boshdan kechirgan yoki guvohi bo'lingan voqealardan xulosalar chiqarish; bildirilgan fikrlarni asoslangan dalillar yordamida isbotlash; ko'rgan-bilganlarga tayanib boshqalarga yo'l-yo'riq ko'rsatish; muayyan informatsiyani tinglovchiga yetkazish; mavhum ma'lumotlar yuzasidan tushunchalar berish; tinglovchiga noaniqlikni keltirib chiqargan notanish ob'ekt haqida ma'lumot berib, uni tasvirlashga harakat qilish.

Xulosa

Ona tilida savodxonlik va yozma nutqni rivojlantirish – o'quvchining bilim darajasi, muloqot madaniyati va ijodiy tafakkurini belgilovchi muhim jarayondir. Interfaol metodlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda ijodiy topshiriqlardan samarali foydalanish orqali bu jarayonni yuqori bosqichga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. G'ulomov A., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
3. Mavlonova R., To'xtaxo'jaeva M. Pedagogika. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari jamiyati, 2010.
4. Zunnunov A. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2015.
5. Yangilanayotgan ta'lim konsepsiyasi asosida ona tili fanidan metodik qo'llanmalar. – Toshkent, 2024.